կազմելի ընկերութիւնը այն կոմիտէտի հետ, որ պէտք է օգնէր քրիստոնեայ գաղթելոց. և ո՞ւր են սորա անդամները, ո՞ւր է նորա կանոնադրութիւնը, ուր են նորա ժողովները, նիստերը, ուր են նորա վերաքննիչ մի որոշ և օրինաւոր կազմակերպութիւն ունեցող հաստատութիւնները: Այդ կոմիտէտն էլ, եթէ ցանկանում էք, կարող էք մեր կնճռոտ հարցերի կարգումն շարել.... Եթէ, յիրաւի այդ կոմիտէտի մէջ կայ դեռ շունչ,—նրան շատ բաւական է ծառայել իր ուղղակի նպատակին:

Մեր կարծիքն է առանց քաշքշելու հարցը, հիմնել մի բարեգործական ընկերութիւն բարոյապէս կապելու հայ բանիմաց անձինքներին, որոնք ամեն տեղ սփռած են և նոցա կամ այդ ընկերութեան շնորհիւ, նորա անխոնջ աշխատութեամբ հետզհետէ, քայլ առ քայլ մտցնել ժողովրդի կորած մոլորած անկիւնների մէջ կրթութեան և տնտեսականութեան խելացի և փրկարար հիմունքը: Այսպիսի մի ընկերութիւն մեծ համակրութիւն կը փայելէր կառավարութեան կողմից և իր լայնատարած ճիւղերով և բազմակողմանի գործունէութեամբ կատարեալ հեղինակութիւն կը ստանար հասարակութեան մէջ:

Բ. Նավասարդեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Յուլիսի 10-ին

Շուշվայ մէջ տիրող կենսական պիտոյքների չափազանց և անմատչելի սղութիւնը, որի հետ և տեղացի չքաւոր ընտանիքների դժուարութիւնները սկսում են կամաց կամաց նուազիլ: Ներկայ տարվան հունձը գրեթէ բոլոր տարիներից առատ է եղել. հացի փութը, որ մի ժամանակ 12 կոպէկ էր, այժմ իջել է մինչև 3 կոպէկի և նայելով այս տարվայ առատութեանը, ապագայում դեռ աւելի արժանութեան կը յուսանք: Անցեալում ալիւրի գինը մինչև 9 րուբլի անգամ բարձրանալուն մենք կասկած չունէինք, եթէ տեղացի մի քանի հարուստ անձինքներ իւրաքանչիւրը 500 րուբլի դնելով ալիւր չը բերել տային Բագուից, մինչդեռ օրերով հասարակական կշռի տակ ալիւր չէր բերվում. այնպիսի մի արագ օգնութեանը, որ հասաւ իր ժամանակին, քաղաքացիք առաւելապէս պարտաւոր են մեծ. Մինաս Խունունցին, որ իր անձնանուէր և անխոնջ աշխատութեամբ գրեթէ առաջինը եղաւ, որ հարիւրաւոր ընտանիքների արտասուքը դադարեցնելու ջանաց և նրանց մինչև ներկայ առատ հունձը հասցնելու կարողացաւ, աջակցութեամբ մի քանի պարոնների: Քաղաքիս վաճառական դասակարգը նոյնպէս ոչ սակաւ օգնութիւն հասցրեց իր կարօտ համաքաղաքացիներին, միայն անտարբերները մնացին մեր հոգևորականները:

Այս տարվան թանգութիւնը, որ գուցէ շատերին անմոռանալի կը մնայ, նիւթական մեծ հարուած տուեց տեղացիների ստորին և միջակ դասակարգերին, որոնց մէջ շատերը կային որոնք չունէին և մուրալ կամաչէին:

«Մշակի» հրաւէրները մեր սովատանջ եղբայրներին օգնութեան ձեռք կարկառելու, արձագանք գտան ինչպէս բազմաթիւ գաւառական քաղաքներում, նաև առաւելապէս Շուշում: «Մշակի» թերթերը անհամբերութեամբ ստանալով, մեծ համակրութեամբ կարդացվում էին: Շատ ուրախալի էր տեսնել թէ ինչպէս շատ ընտանիքներում, մինչև անգամ օրիորդներ և դպրոցական աշակերտուհիք կարդալով իրենց ազգակիցների աննախանձելի դրութիւնը, մեծ ցաւակցութիւն էին յայտնում այդ մասին: Ահա միակ ուրախալի երևոյթը, որ սովից յետ յայտնի եղաւ իւրաքանչիւր մի հայաբնակ քաղաքում, և արդարև շատերը նրանցից, որոնք պարծանք էին համարում աւելի եւրոպական լեզուները գործածել մինչև անգամ ընտանեկան շրջանում, կարդալ աւելի օտարազգի լրագիրներ, վերջապէս զգացին, որ լինելով հայ պիտի պահպանեն հայ լեզուն և ազգութիւնը: «Խաւար գիշերին յաջորդում է պայծառ առաւօտը»—Նամակը չը վերջացրած շնորհաւորում ենք «Մշակ» լրագրին իր գտած սիրելի համակրանաց համար:

Աբէլ Ապրեսեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները:

Պետութիւնների ընդհանուր գրութիւնը յանձնված է արդէն Թիւրքաց և յունաց կառավարութիւններին: Այդ երկու երկիրներին էլ յայտնի է եւրոպական պետութիւնների կամքը: Սուլթանը այդ գրութիւնը անյապաղ յանձնեց Բ. Դրան քննութեանը և իսկոյն յայտնվեցաւ, որ Թիւրքիան յուլիսի վերջին կը պատասխանի: Յունական կառավարութիւնը իսկոյն պատասխանեց: Չը նայելով Գէորգ թագաւորի բացակայութեանը, արտաքին գործերի մինիստրը անյապաղ պատասխանեց մի գրութեամբ, որի մէջ ասված է, թէ Յունաստանը անպայման հպատակվում է եւրոպական մեծ պետութիւնների վճռին: Այդ գրութեան օրինակը շուտով տպվեցաւ յունաց կառավարութեան պաշտօնական լրագրի մէջ: Աթէնքի եկեղեցիների մէջ շնորհակալութեան մաղթանքներ կատարվեցան, գիշերը յունաց մայրաքաղաքը լուսաւորված էր:

Այսպիսով յոյն—թիւրքական հարցը այլ ևս երկու կողմերի հարց չէ: Յունաստանը բաւականացաւ նրանով, ինչ որ տուին պետութիւնները: Մնում է Բ. Դրան համաձայնութիւնը ստանալ, որ այնուհետև Բեռլինի կոնֆերենցիայի մասնակցող պետութիւնների հետ գործ կունենայ:

Գործը բաւական պարզվել է, բայց նրա արագ վախճանին այնու ամենայնիւ չէ կարելի սպասել: Պետութիւնների ընդհանուր գրութեան մէջ չէ յիշված, թէ ո՞րքան ժամանակամիջոցի ընթացքում պէտք է պատասխանի Բ. Դուռը Եւրոպայի պահանջին: Եթէ գրութիւնը ստանալուն պէս Բ. Դուռը կարողացաւ յայտնել, որ երեք շաբաթից յետոյ միայն կը պատասխանի, երբ այդ ժամանակամիջոցը կանցնի, նա կարող է մի նոր առիթ գտնել գործը ուշացնելու համար և այդ ձևով հարցը կարող է մինչև աշունք յետաձգվել:

Մի և նոյն ժամանակ անսպասելի է, որ Բ. Դրան պատասխանը վճռողականապէս բացասական, կամ դրական համաձայնութեան բնաւորութիւն ունենայ: Աւելի հաւանական է, որ Բ. Դուռը այդ պատասխանով կը փորձի նոր բանակցութիւններ սկսել, կամ հակառակ առաջարկութիւն կանի: Այդ առաջարկութեանը պետութիւնները դարձեալ միասին պէտք է պատասխանեն, ուրեմն նրանք պէտք է նորից խորհրդակցեն և նորից համաձայնվեն, իսկ այդ համաձայնութեան կայացնելը այժմ գոնէ աւելի դժուար կը լինի, քան թէ Բեռլինի կոնֆերենցիայի ժամանակ: Գործը դարձեալ կերկարի և կապացուցանէ Բ. Դրանը, որ նա իրաւացի էր, չը վախենալով պետութիւնների առաջարկութեան ընդհանուր բնաւորութենից:

Գործի այդպիսի պատկերափոխութիւնը անկասկած ցանկալի չէ պետութիւնների համար և պէտք է կարծել, որ նրանք նախատեսել են այդ հանգամանքը և առաջուց համաձայնութիւն են կայացրել, թէ ինչպէս պէտք է վարվել այդ դէպքում: Թէպէտ պետութիւնների ընդհանուր գրութեան մէջ Բ. Դրան պատասխանի ժամանակը որոշված չէ, բայց երևի Կ. Պօլսի մէջ եղած եւրոպական դեսպանները իրանց կառավարութիւններից դրա մասին յանձնարարութիւններ են ստացել: Պէտք է յուսալ, որ սուլթանին յայտնի է պետութիւնների վճիռը չը համբերել գործի յետաձգութիւնը, հակառակ դէպքում ընդհանուր գրութեան յանձնելը մի դիպլօմատիկան կօմեդիա կը լինի, որի մէջ Յունաստանին շատ ծիծաղելի դեր կը վիճակվի այն արագութեան պատճառով, որով նա ենթարկվեց Եւրոպայի վճռին:

Կ. Պօլսից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետևեալը:

քական դաշնակցութեան «Հետերիա»—Մուսայի բարեկամներ անունով, որոնց թւումն էր նոյնպէս կայսր Ալէքսանդր I և մինիստր Յովհան Կապօդիստրիա: Այս ընկերութեան փողով զէնքեր էին բերում Եւրոպայից Յունաստան: Յոյների յոյսը աւելանում էր, երբ տեսնում էին որ տաճկաց տէրութիւնը փոքր առ փոքր թուլանում է և քայքայվում: Արդէն Մոլդավիան և Վալախիան (այժմեան Ռումինիան) գտնվում էին Ռուսաստանի հովանաւորութեան ներքոյ, իսկ Սերբիան կառավարվում էր իր սեփական իշխանից՝ Միլօշ Օբրենովիչից. Եգիպտոսում համարեա ինքնիշխան տիրում էր Մահմետ Ալի. Եպիրում և Մակեդոնիայում իշխում էր Ալի փաշա նոյնպէս ինքնիշխան: Այս վերջինը 1820 թ. զէնք առնելով սուլթան Մահմուդ II դէմ յորդորեց դէպի ապստամբութիւն նոյնպէս Սուլիօգա անուանված քաջ յոյն լեռնարնակներին, իսկ «Հետերիա» ընկերութիւնը յուսալով Ալի փաշայի նիզակակցութեան, զարնան 1821 թ. բոլոր Յունաստանին նշան տուեց ապստամբվելու. Նոյն տարվայ մարտ ամսում իշխան Ալէքսանդր Իպսիլանդի՝ այս ընկերութեան անդամների մէկը և Ալէքսանդր կայսեր ադիւտանտը մի բուռը համախոհներով Բեսարաբիայի կողմից ռուսաց սահմանից անցաւ տաճկաց հողը և տիրեց Եասսա և Բուխարեշ քաղաքներին: Ապստամբները հրաւիրելով պատերազմի քրիստոնեաներին, անխնայ կոտորում էին մահմետականներին:

Թէև Իպսիլանդիի փոքրիկ գունդը Դրագաշանի մօտ 1821 թ. մեծ ջարդ ուտելուց յետոյ բոլորովին ջնջվեցաւ և ինքը Աւստրիա փախաւ, բայց նրա յարձակումը Թիւրքաց հողի վրա կայծակի արագութեամբ ոտի կանգնեցրեց ամբողջ Յունաստանը և ահա այսպիսի կերպով սկսվեց յոյների կռիւը Թիւրքաց դէմ անկախութեան համար, որ տևեց մինչև 1829 թ..

Տաճկաց կայսրութիւնը 1821, 22, 23 թւերին անզօր գտնվեցաւ ընկճել յունական յեղափոխութիւնը, վասն որոյ սուլթան Մահմուդը օգնութիւն խնդրեց իր վասսալ Եգիպտոսի խեդիվից՝ Մահմադ Ալիից, որ ամառը 1824 թ. մեծ զօրաբանակով ուղարկեց իր որդի Իբրայիմին Յունաստան, բայց թէ յոյներին էլ նոյնպէս օգնութիւն էր հասնում.—Եւրոպայի ժողովուրդները խիստ համակրանօք էին նայում յոյների ապստամբութեան վրա, որ նիւթապէս ցոյց էին տալիս նրանով, որ հելլենական մասնաժողովներ կազմելով, հաւաքում էին դրամ, զէնք և ամենայն պատերազմական պիտոյք և ուղարկում յոյներին: Մինչև անգամ հելլենասէր մարդիք ամենայն երկրից թափվում էին Յունաստան և կազմելով «հելլենասիրաց գունդ» անձամբ պաշտպանում էին ազատութեան սուրբ գործը: Անգլիան մինչև անգամ 800,000 ֆունտ ստերլինգ պարտք տուեց յոյներին: Այս համակրական ցուցմունքները Եւրոպայի ազգերի կողմից քաջալերում էին յոյներին, որոնք տոկունութեամբ և արիութեամբ շարունակում էին կռուել օսմանցիների հետ:

Բաւական է մի հայեացք ձգել Միսսօլունգ բերդի պաշտպանութեան վրա, որ հասկանանք թէ ինչպիսի հերոսութիւններ էին ցոյց տալիս յոյները ազատութեան համար սկսած պատերազմում: Այս բերդը երեք անգամ պաշարվեցաւ տաճկաց զօրքերից, առաջին և երկրորդ պաշարումը տևեց 3 տարի, բայց շնորհիւ բերդականների անասելի քաջութեան, տաճիկները կորցնելով շատ մարդիք և փող, ստիպված էին հեռանալ: Բայց երրորդ պաշարման ժամանակ Միսսօլունգին կտրված լինելով ծովի և ցամաքի կողմից պաշար ստանալուց, շնորհիւ եգիպտացոց զօրքի օգնութեան, հարկադրվեցաւ քաղցածութեան պատճառաւ կամ անձնատուր լինել, կամ թէ ընդմիջելով օսմանցոց զօրքը, զէնքը ձեռին բերդից դուրս գալ և հեռանալ: Նոքա ընտրեցին վերջինը և ամբողջ յունական բանակից միահամուռ յարձակմունքից յետոյ, միայն 2000 մարդ կարողացան ազատվել անցնելով թուրքերի միջից, մնացածները կոտորվեցան (ապրիլ 22, 1826 թ).

Յունաց ապստամբութեան ժամանակ թիւրքերը ցոյց տուին շատ տեղ սարսափելի գազանութիւն, ինչպէս Խէօս կղզու բնակիչների կոտորումը, որ Եւրոպայի ժողովրդների մէջ մի և նոյն ժամանակ աւելի ատելութիւն յարոյց դէպի թիւրքերը, իսկ համակրանք դէպի յոյները: Այս համակրանքը Անգլիայում անցաւ և պետական շրջանները, երբ կառավարութեան ղեկը պահպանողական կուսակցութիւնից անցաւ ազատամիտների ձեռքը, երբ լորդ Կեստլէրիի տեղ առաջի մինիստր ընտրվեցաւ Գէօրգ Կաննինգ: Այս պատկառելի պետական անձը, ինչպէս այժմ Գլադստոնը, ընտրած էր իր համար դեվիզ—տարածել աշխարհիս ամենայն տեղ քաղաքական և կրօնական ազատութիւն. համաձայն իր ընտրած պրինցիպի Կաննինգը չը յապաղեց միջամտել տաճկաց և յունաց գործի մէջ, հրաւիրելով ռուսաց և Ֆրանսիայի տէրութիւնները դադարեցնել կռիւը և ընդունել յունաց տէրութիւնը ազատ և միանգամայն անկախ օսմանցոց կայսրութիւնից, որ և կատարվեցաւ 1827 թ. յուլիսի 6-ին Լոնդոնի պրօտօկօլի հիման վրա:

Այսպիսի յոյները 8—9 տարի պատերազմելով և մեծ զոհաբերութիւններ անելով, ցոյց տուին Եւրոպային, որ արժանի են ազատ կեանք վարելու, ուստի մեծ պետութիւնները միջամտելով ստիպեցին սուլթանին հրաժարվել Յունաստանից և մի քանի կղզիներից, որոնցից այժմ կազմված է յունաց թագաւորութիւնը, իսկ եթէ նոքա զէնքով չը կռուէին բարբարոսների դէմ, այլ թէ ստրկի նման տանէին իրանց դառը լուծը, բաւականանալով միայն առանց հետևանքի մնացող բողոքներով այս կամ այն պետութեան ներկայացուցչին, այն ժամանակ ի հարկէ Եւրոպայի ոչ մի տէրութիւն մեծ ուշք չէր դարձնի նրանց հարցի վրա: Ամենայն մի ազգի առաջին օգնականը հէնց ինքն է.

Բալկանեան թերակղզու ոչ մի թիւրքահպատակ փոքրիկ ազգ՝ սերբիացիք, չերնոգորցիք, ռումինացիք, յոյները և բոլգարացիք չազատվեցան տաճկաց լծից առանց զէնքի, առանց զոհաբերութեանց. ուրիշ տէրութիւններ միջամտեցին միայն այն ժամանակ, երբ որ այդ ազգերը առաջ իրանք սկսեցին կռուել. Ի հարկէ, սրանից մի 30—50 տարի առաջ մեծ պետութիւնները ուշ էին միջամտում, կռիւը մի քանի տարի քաշվում էր, իսկ այժմեան արևելեան հարցը այնչափ գրաւում է տէրութեանց ուշը և այն փօզիսի մէջն է, որ 3—4 ամսվայ կռուից յետոյ չեն յապաղի միջամտելու:

Աշխարհս այնպէս է, որ զօրեղը թոյլին աշխատում է կլանել, իսկ ամեն ով որ ուզում է ապրել (իսկ ո՞վ չէ ուզում ապրել) պէտք է մտածի ինքնապաշտպանութեան համար. մարդս իր իրաւունքները կարող է գտնել և պաշտպանել միայն ուժով. Նա է միայն արժանի, ասում է երևելի գերմանացի իրաւաբան Երինգը, կեանքի և ազատութեանը, որ ամենայն օր ձեռք է բերում նրանց ուժով: Ամենայն մի անիրաւ յարձակման սլաւօնացիք սրով էին ընդդիմադրում, որովհետև գիտէին, որ եթէ մի անգամ թոյլ տան և հնազանդվեն, թշնամու ագահութիւնը և յանդգնութիւնը կաւելացնեն. անհոգութիւնը և երկչոտութիւնը դէպի ամենայն չարիք, կը հասցնէ նրան ծայրայեղութեան:

Ոչ թէ անիրաւութիւնն է մեղաւոր, որ հալածում է արդարութիւնը, այլ մեղաւոր է արդարութիւնը, որ թոյլ է տալիս նրան բռնանալ իր վրա:

Բ. Սարգսեանց

Յունական հաւատարմատար Վրայյասի խաղաղասիրական յայտնութիւնները, որոնց նա առաւ Բեռլինի մէջ այնտեղից իր հայրենիքը ուղևորվելու ժամանակ, չափազանց գրգռեց այստեղի ալբանացիներին, որոնք պատրաստվում էին Յունաստանի հետ պատերազմելու համար և, ինչպէս երևում է, անհամբերութեամբ սպասում էին այդ պատերազմին: Ենի-Ջամի մեչետի մէջ եղած ցոյցերը բաւականաչափ ցոյց են տալիս այստեղի ալբանական գաղթականութեան պատերազմական տրամադրութիւնը: Դրանից յետոյ դարձեալ մի քանի անգամ ցոյցեր եղան: Ալբանական հին սովորութեան համեմատ մեչետը շրջապատող աւագին հրապարակի զանազան մասերի վրա ալբանական դրօշակներ կային: Ցոյցերի առաջնորդները հրաւիրում էին ալբանացիներին զինուոր գրվել, գրում էին նրանց անունները և յայտնութիւնները: Զինուորների այսպիսի բացարձակ հաւաքելը իշխանութեան համաձայնութեամբ բաւական անհանգստացրին յոյներին: Յունական դեսպանը խնդրեց պ. Գօշենին, որ նա միջնորդի սուլթանի մօտ զինուորների հաւաքելը դադարեցնելու համար: Յոյները աւելի լաւ միջոց գտան այդ նպատակին հասնելու համար: Նրանք կաշառեցին մի ալբանացի պօլիցիականի, որ յայտնեց Խաֆիզ-փաշային, թէ ալբանացի նոր զինուորները մտադիր են մերժել սուլթանի իշխանութիւնը և Ալբանիան անկախ յայտնել և թէ այդ մտադրութեան մասին նրանք բացարձակ խօսում են: Խաֆիզ-փաշա իսկոյն արգելեց զինուորներ հաւաքել և թէպէտ ալբանացիները բողոքեցին այդ կարգադրութեան դէմ և հաստատեցին, որ լրաբերը կաշառված էր, բայց հրամանը այլ ևս յետ չառնվեցաւ: Այն ժամանակվանից, ինչ Աբեդդին-փաշա մինիստր նշանակվեցաւ, յոյները լուր են տարածել, որ նա Էպիրոսի բազմաթիւ անուանի ալբանացիների հետ մի գրութեամբ խնդրել են Գէորգ Թագաւորից Էպիրոսը միացնել Յունաստանի հետ: Թէպէտ Աբեդդին-փաշա մերժում է այդ լուրը, բայց շատերը հաւատացնում են, որ նա ճշմարիտ է:

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

«Голосъ» լրագրի մէջ տպված է Փարիզից մի Թղթակցութիւն, որ հետևեալ կերպով նկարագրում է յուլիսի 14-ի ֆրանսիական ազգային տօնը: Թղթակցութիւնը գրված է յուլիսի 15-ին:

Իբրև տօն երէկվայ օրը գրեթէ անաջող անցաւ: 1878 Թուականի յունիսի 30-ի տօնի հետ նրան համեմատել անգամ չէ կարելի: Յուլիսի 14-ից դեռ երկու օր առաջ երկաթուղիների գնացքները դուրս էին տանում Փարիզից զանազան գիւղերը և ծովային ջրերը ամենքին, որոնք միջոց ունէին Փարիզից փախչելու և բերում էին Փարիզ գաւառական բնակիչներին, որոնք զուարճանալու այդպիսի դէպքերից միշտ օգուտ են քաղում:

Այդ տօնի անաջողութեան պատճառը իւրաքանչիւր Ֆրանսիացի ուրիշ կերպ է մեկնում, նայելով, թէ այդ մեկնողը ինչ կուսակցութեան է պատկանում: Միապետականները հաւատացնում են, որ անաջողութեան պատճառը այդ օրվայ ընտրութիւնն էր: Բաստիլիայի վերցնելը և այդ բանտը պաշտպանող մի քանի տասնեակ ծեր զինուորների կոտորելը, նրանց կարծիքով, Ֆրանսիայի պատմութեան ամօթալի տեղն է և այդ պատճառով ֆրանսիական հասարակութեան լուսաւորված մասը չը կամեցաւ մասնակցել այդպիսի օրվայ տարեդարձի տօնին: Հանրապետականները թէպէտ բարձրաձայն խօսում են, որ այդ օրը ժողովրդի մէջ չը տեսնված ոգևորութիւն էր տիրում, բայց իրանք էլ խոստովանվում են, որ բացի շրջականների բնակիչներից, Փարիզը չափաւոր կերպով մասնակցեց երէկվայ տօնին: Սովորաբար այդ երկու կողմերն էլ իրաւունք ունեն: Փարիզի բնակիչները առանց ոգևորութեան վերաբերվեցին գործին այն պատճառով, որ այդ րոպէին նրանք առանձին պատճառ չունէին ուրախանալու և ոգևորվելու: Բաստիլիայի վերցնելու օրը կարելի էր միայն այն ժամանակ ազգային տօն դարձնել, եթէ դրանով Ֆրանսիայի մէջ բոլորովին վերջանար յեղափոխական տարրը և եթէ ազգաբնակութիւնը հաւատացած լինէր, որ այսուհետև նա կարող է խաղաղ և հանգիստ ապրել և յեղափոխութեան պտուղներից օգուտ քաղել: Տարաբաղդաբար այդպէս չէ: Այն մարդիկ, որոնք ներկայ րոպէում իշխում են, թէպէտ ամենքին հաւատացնում են, որ այսուհետև Ֆրանսիան իր զարգացումը կը շարունակի վերանորոգական ճանապարհով, բայց ամբոխը դրանց չէ հաւատում: Այս պատճառով շատերը կարծում են, որ կառավարութիւնը ֆրանսիական ազգային տօնի համար կարող էր աւելի աջող օր ընտրել, քան թէ յուլիսի 14, այսինքն այն օրը, երբ ֆրանսիական յեղափոխութիւնը առաջին անգամ բռնութեան ճանապարհի վրա կանգնեց:

Եթէ ամբոխի ոգևորութիւնը մեծ չէր, այնու ամենայնիւ պէտք է գովել ֆրանսիական հասարակութեանը նրա չափազանց բարեմիտ վարմունքի համար: Ամբողջ օրը Փարիզի մէջ ոչ մի կռիւ, ոչ մի անկարգութիւն և ոչինչ ցոյցեր չեղան: Երկու միլիօնաւոր ազգաբնակութիւնը շարժվում էր, զուարճութեան մի կենտրոնից դէպի միւսը անցնելով և ոչ մի տեղ չը հաւաքվելով, այնպէս որ շարժողութեանը արգելք լինէր: Հարիւրաւոր տեղեր կազմված էին զուարճութեան կենտրոններ: Վաղ առաւօտից մինչև կէս գիշեր ամբոխը զուարճանում էր և ոչ մի տեղ կարգապահութիւնը չը խանգարվեցաւ: Թէպէտ պահպանողական կուսակցութեան մամուլը առաջուց նախագուշակում էր, որ յուլիսի 14-ին անկարգութիւններ և ժողովրդական ցոյցեր կը լինեն, բայց առաջ էլ նրան ոչոք չէր հաւատում: Շատերը այնու ամենայնիւ սպասում էին, որ գոնէ մի փոքր ցոյց կը լինի որ և է արգելված միաբանութեան, կամ յետադիմական լրագրի խմբագրատան դէմ ինչպէս օրինակ «Gaulois» լրագիրը, որ իր անձնական վերաբերութեամբ դէպի հանրապետութիւնը և իր ծաղրերով դէպի տօնին մասնակցողները, անկարգութեան պատճառ էր դառնում: Փարիզեցիք աւելի լաւ համարեցին այդ յարձակմունքներին արհամարհանքով պատասխանել: Ամբողջ աշխարհի մէջ այնպիսի մայրաքաղաք չը կայ, որտեղ ազգային տօնին այսպիսի խառն ժամանակ այդքան ամբոխ մասնակցէր և տօնը այդքան խաղաղ և հանգիստ անցնէր, ինչպէս պատահեցաւ Փարիզում:

Յուլիսի 14-ի տօնի զինուորական բաժինը առաջուց կազմած նախագծի համեմատ կատարվեցաւ: Անսպասելին միայն հանրապետութեան նախագահ Գրեվիի ճառն էր, որ ամեն կողմից գեղեցիկ էր: Գրեվին չէ սիրում շատ խօսել, բայց երբ հարկաւոր է համառում խօսել, նրա ճառը հիանալի է լինում: Բոլոր լրագիրները առանց բացառութեան գովում են այն ազգասիրական ոգին և ազնուութիւնը, որով գեղեցկացրած էր Գրեվիի ճառի իւրաքանչիւր նախադասութիւնը:

Գրեվին հասկացաւ, որ այդպիսի դէպքերում զօրքերին դիմելու ժամանակ, անհրաժեշտ է կուսակցութիւններից բարձր լինել և խօսել միայն հայրենիքի, միայն Ֆրանսիայի անունով: Ահա այդ ճառի կարճառօտ բովանդակութիւնը: «Օֆիցերներ, ունտեր-օֆիցերներ և զինուորներ, որոնք այս հանդէսին զօրքերի ներկայացուցիչներ էք. Հանրապետութեան կառավարութիւնը բաղդաւոր է, որ այժմ գտնվում է այս ճշմարիտ ազգային զօրքերի առաջ, որոնց Ֆրանսիան կազմում է իր ամենալաւ մասից, տալով նրան իր երիտասարդութիւնը, այսինքն տալով այն, ինչ որ իր ամենաթանգագինը, ամենաազնիւը, ամենաքաջն է և այդպիսով ներշնչելով զօրքերի մէջ իր խելքը և իր զգացմունքները, ոգևորելով նրանց իր հոգով և դրա փոխարէն զօրքերից իր որդկերանցը յետ ստանալով ճշմարտութեան համար կրթված զինուորական կարգապահութեան շկօլայի մէջ, որտեղից նրանք մտնում են Ֆրանսիայի քաղաքային կեանքի մէջ յարգանք դէպի իշխանութիւն, պարտաճանաչութեան զգացմունք, հաւատարիմ ոգի, ամենամեծ հայրենասիրութիւն և պատուասիրութիւն և զինուորական արհեստի քաջ բարեգործութիւններ, որոնք նրանց գեղեցիկ մարդիկ և քաղաքացիներ դարձնելու համար անհրաժեշտ են: Եթէ Ֆրանսիան ոչինչ չը խնայեց իր զօրքերին բարձրացնելու համար, զօրքերն էլ իրանց կողմից ոչինչ չը խնայեցին երկրի աշխատանքներին աջակից լինելու համար. աշխատանքի, ուսումնասիրութեան և զինուորական կարգապահութեան ճանապարհով զօրքերը դրաւական դարձան Ֆրանսիայի պատշաճաւոր յարգանքի և խաղաղութեան, որ նա կամենում է պահպանել: Այդպիսի զգացմունքներով հանրապետութեան կառավարութիւնը յանձնում է ձեզ այս դրօշակները: Ընդունեցէք սրանց իբրև դրաւական այն խորին յարգանքի, որ կառավարութիւնը ունի դէպի զօրքերը: Ընդունեցէք սրանց իբրև վկաների դէպի ձեր քաջութիւնը, ձեր պարտաճանաչութիւնը, ձեր հաւատարմութիւնը Ֆրանսիային, որ յանձնում է ձեզ այս դրօշակների հետ, այս ազնիւ նշանաբանների հետ իր պատուի, իր երկրի և իր օրէնքների պաշտպանութիւնը:

Գրեվիի այդ կարճ ճառի վերջը միաձայն և ազնվալի աղաղակներով և ծափահարութիւններով ընդունվեցաւ: Գրեվիի լեզուն իսկ հանրապետութեան նախագահի լեզու էր:

Զինուորական հանդիսի մանրամասները հետևեալն են: Ուղիղ մէկի կէսին եկաւ հանրապետութեան նախագահը, սենատի և պատգամաւորների ժողովի նախագահների և մինիստրների ուղեկցութեամբ և տեղ բռնեց պատրաստված ամբիոնի վրա: Զինուորական մինիստր գեներալ Ֆարր, շրջապատված իր շտաբով և զօրաբաժինների հրամանատարներով, հանդիպեց նախագահին: Հրապարակի վրա, արդէն հրացանները պատրաստած, կանգնած էին Փարիզի քաղաքային զօրքերը և միւս բոլոր զօրքերի ներկայացուցիչները: Երբ նախագահը տեղաւորվեցաւ ամբիոնի վրա, երաժշտութիւնները սկսեցին «Մարսէլիեզ» ածել և «Mont Valerién»-ից թնդանօթներ արձակվեցան:

Ամբիոնի կենդրոնը բռնել էին մինիստրները, դիպլօմատները և բարձր աստիճանաւորները, աջ կողմը սենատի, իսկ ձախ կողմը պատգամաւորների ժողովի անդամներն էին տեղաւորված:

Գրեվիի աջ կողմը սենատի նախագահ Լէօն Սէն էր, իսկ ձախ կողմը պատգամաւորների ժողովի նախագահ Լէօն Գամբետտա: Գրեվիի դիմացը ամբիոնի առաջ կանգնած էին ձիով զինուորական մինիստրը, զինուորական շտաբը, զօրաբաժինների հրամանատարները և գնդապետները: Ճառը զինուորականներին ուղղված ասվեցաւ: Ծափահարում էին սենատորներ և պատգամաւորները, հասարակութիւնը անդադար աղաղակում էր „Vive la Bépublique, vive Grevy, vive L'armée“ (կեցցէ հանրապետութիւնը, Գրէվի, զօրքերը:)

Հէնց որ Գրէվին վերջացրեց իր ճառը, սկսվեցաւ դրօշակներ բաժանելու հանդէսը: Հանդէսը աւելի փառաւոր կը լինէր, եթէ դրօշակները աւելի ծանր բաժանվէին: Իւրաքանչիւր գնդի դրօշակակիրը մօտենում էր հանրապետութեան նախագահին, որի մօտ պատահում էր իր գնդապետին և յանձնում էր նրան դրօշակը: Գնդապետը իջեցնում էր դրօշակը նախագահի առաջ, որից ստանում էր դրօշակը և դրօշակակրին տալուց յետոյ գնում էր իր գնդի մօտ: Դրօշակակիրները նախագահին երկու կողմից էին մօտենում, այդ պատճառով հանդէսը կէս ժամվայ մէջ վերջացաւ:

Դրօշակները ստանալուց յետոյ զօրքերը հանդիսաւոր քայլով անցան նախագահի առաջ: Զօրքերը չափազանց գեղեցիկ էին քայլում և անցեալ տարվանից աւելի լաւ էին պատրաստված:

Նոր դրօշակները չափազանց լաւ ճաշակով են շինված: Նրանց վրա ոսկեայ տառերով գրված են մի կողմից. «Republique Française» (Ֆրանսիական հանրապետութիւն) «Honneur et Patrie» (պատիւ և հայրենիք), միւս կողմից գլխաւոր կռիւների անունները, որոնց գունդը մասնակցել է:

Վերջացնելով այս Թղթակցութիւնը, չեմ կարող չը հիշել պօլիցիայի գեղեցիկ կարգադրութիւններով: Հազարաւոր կառքեր մտնում էին Բուլօնի անտառը և դուրս գալի առանց մի րոպէ կանգնելու. կարգադրութիւնները չափազանց խելացի էին:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԲԵՐԼԻՆ, 15 յուլիսի: Այսօր հասաւ այստեղ մարկիզ Ցզենգ:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 15 յուլիսի: Բ. Դրան պատասխանը պետութիւնների ընդհանուր գրութեանը, մինիստրներից հաւանութիւն ստացած և պատասխանի բնագիրը փոփոխութիւնների ենթարկած, առաջարկված է սուլթանին հաստատելու համար: Վիէննայի լուրը, իբր թէ պատասխանը յանձնված է պետութիւններին, սխալ է:

ՓԱՐԻԶ, 16 յուլիսի: Երէկ յանձնվեցաւ Բ. Դրան պատասխանը պետութիւնների ընդհանուր գրութեանը: Պատասխանը յայտնի է «Temps» լրագրի նախկին հեռագիրներից: Ֆրանսիական օֆիցերների Յունաստան ուղարկելը յետաձգված է:

ՎԻԷՆՆԱ, 16 յուլիսի: Բ. Դրան պատասխանը պետութիւնների ընդհանուր գրութեանը այստեղ ազատվում է ուրբաթ: Պատասխանը կազմել է Մուսուրուս-փաշա: Լուր է տարածված, որ Աբեդդին-փաշա հրաժարվում է իր պաշտօնից: Վերանորոգութիւնների մինիստրութիւն կը նշանակվի, եթէ գործը ծովային ցոյցերին հասնի: Եթէ պետութիւնների համաձայնութիւնը պահպանվի, միացեալ նաւատորմը խարիսխ կը գցի Մարմարեան ծովի մէջ Կ. Պօլսի հանդէպ:

ՕԴԷՍՍԱ, 16 յուլիսի: Այսօր առաւօտ «Նախիմօվ» շոգենաւով բերված է սպանված տ. Սկօբոլեվի մարմինը: Արքեպիսկոպոս Պլատօն, մայր եկեղեցու տեղապահը և հոգևորականութիւնը հոգեհանգիստ կատարեցին: Ներկայ էին իշխանութիւնը, բազմաթիւ ժողովուրդ, տ. Սկօբոլեվի քոյրերը Պօլտավցեվա և Ֆերերցօվա, Կարմիր Խաչի քոյրերը: Դագաղը ծաղիկներով զարդարած դրվեցաւ վագօնի մէջ և այսօր ուղարկվեցաւ Րեազան:

ԼՕՆԴՕՆ, 16 յուլիսի: Համայնքների ժողովում լորդ Հարտինգտօն կարդաց հետևեալ հեռագիրը Կանդահարից. Գեներալ Բերռուսի պատերազմական ոյժերը ոչնչացրած են, Կանդարի պահապան զօրքերը ամրոցն են քաշվում, Բօմբէյի բոլոր ազատ զօրքերին հրաման է տուած ուղևորվել Կանդահար: Սիմլայից զօրաբաժին է գնում:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ